

Jadwiga Pazdan

Nazwisko mężatki w prawie prywatnym międzynarodowym Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 8 sierpnia 2003 r., V CK 6/02¹

Abstract: The commented judgement concerns the transcription of foreign certificate of personal status (marriage certificate) that is regulated in article 73 sec. 1 of Act on Personal Status Registration (p.a.s.c). The Supreme Court stated that in frames of the transcription of the marriage certificate it is not allowed to change the surname of the married woman that was palced in the certificate. In this case the problem was about the replacement of the ending from „cki” into „cka”. The thesis should be assessed positively.

In the reasons for the sentence the Supreme Court have also taken a stand concerning some significant issues.

It should be also approved the opinion of the Supreme Court that the impact of the contracting marriage on the surname — because of the lack of the regulation in Private International Law Act of 1965 — it should be assessed according to the law applicable for the effects of the contract of the marriage (it is indicated in article 17 of the Private International Law Act of 1965).

The place of residence as the connecting factor included in conflict of law rule from article 17 paragraph 3 of Private International Law Act of 1965 should be interpreted autonomous to the use of the abovementioned rule. It is not recommended the imputation of the decisive role of the registration as the act of the public law.

The Supreme Court, unnecessarily referred to the overriding mandatory rules, when trying to find the legal basis of application of article 73 sec. 1 p.o.s.c.

Nevertheless, the Supreme Court correctly included the surname to the personal interests that is protected not only by the civil law rules but also by the rules of the Constitution and by the rules of some of the Conventions.

Keywords: transcription of the foreign marriage certificate — contract of marriage — surname — personal interest.

¹ Orzecznictwo Sądu Najwyższego 2004, z. 7—8, poz. 131, s. 159—172.

1. Uwagi wstępne

Stan faktyczny sprawy był dość prosty. Oto bowiem obywatelka polska studiująca w Niemczech wyszła za mąż za obywatela niemieckiego zamieszkałego w kraju ojczystym. Małżeństwo zostało zawarte w niemieckim Urzędzie Stanu Cywilnego. Małżonka przybrała nazwisko męża kończące się na *-cki*. Takie też nazwisko zostało ujawnione w niemieckim akcie stanu cywilnego.

Dokonując transkrypcji tego aktu polski Urząd Stanu Cywilnego zmienił końcówkę nazwiska małżonki na *-cka*. Dokuczliwość praktycznych tego następstw łatwo sobie wyobrazić.

Małżonka wystąpiła więc do właściwego sądu z wnioskiem o sprostowanie sporządzonego w Polsce w wyniku transkrypcji aktu małżeństwa. Jej żądanie spotkało się z odmową zarówno sądu pierwszej, jak i drugiej instancji.

Odmienne stanowisko w kluczowej dla sprawy kwestii zajął Sąd Najwyższy w głosowanym orzeczeniu. Wyraża je następująca teza wypowiedziana przez ten Sąd: „Przy wpisywaniu do polskich ksiąg stanu cywilnego aktu małżeństwa sporządzonego w Niemczech niedopuszczalna jest zmiana brzmienia (pisowni) nazwiska małżonków przyjęta w akcie”.

Rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego zostało wsparte zasługującymi na uwagę rozważaniami w uzasadnieniu postanowienia. Poruszono w nich następujące zagadnienia: a) prawo właściwe do oceny zmiany nazwiska w związku z zawarciem małżeństwa, b) znaczenie zameldowania przy ustalaniu miejsca zamieszkania osoby, c) charakter prawny transkrypcji zagranicznego aktu stanu cywilnego i prawo dla transkrypcji właściwe, d) nazwisko jako dobro osobiste. Kwestie te zostaną omówione w dalszych wywodach.

2. Wpływ zawarcia małżeństwa na nazwisko w niemieckim i polskim prawie kolizyjnym

Według poglądu dominującego przez wiele lat w doktrynie niemieckiej, zmiana nazwiska małżonka w związku z zawarciem małżeństwa zaliczana była do zagadnień objętych zakresem osobowych skutków zawarcia małżeństwa². Były jednak również propozycje odmiennych rozwiązań.

² Por. literaturę, którą zestawił F. Sturm: *Der Name der Ehefrau aus kollisionsrechtlicher Sicht*. „Zeitschrift für das gesamte Familienrecht (FamRZ)” 1973, s. 394,

Niektórzy autorzy opowiedzieli się za właściwością prawa ojczystego osoby, o którą chodzi³, z uzasadnieniem, że państwo ojczyste wystawia dokumenty, którymi dana osoba się legitymuje, w tym zakresie zaś stosuje się przepisy prawa publicznego. Inni skłonni byli prawo ojczyste stosować tylko w odniesieniu do małżonka będącego cudzoziemcem, względem małżonków — obywatela niemieckiego zaś prawo właściwe dla skutków zawarcia małżeństwa (*Ehewirkungsstatut*)⁴. Zestawienie to nie obejmuje wszystkich poglądów doktryny⁵ i nie oddaje w pełni ogółu odcieni wypowiedzi.

Rozbieżność poglądów wystąpiła zresztą także przy poszukiwaniu prawa właściwego do oceny wpływu rozwodu na nazwisko rozwiedzionych małżonków.

Według przeważającego poglądu, kwestię tę należało obejmować zakresem zastosowania statutu rozwodowego⁶. Proponowano jednak również, aby we wspomnianym zakresie stosować: a) prawo ojczyste osoby, o której nazwisko chodzi⁷; b) statut rozwodowy co do kwestii, czy małżonka traci *ipso iure* na skutek rozwodu nazwisko męża, natomiast prawo ojczyste żony co do kwestii, czy może ona po rozwodzie powrócić do nazwiska panieńskiego⁸; c) prawo wybrane w następujących konfiguracjach: 1) prawo ojczy-

przyp. 9. Por. w szczególności: M. Ferid: *Internationales Privatrecht*. Berlin 1975, s. 118; G. Kegel: *Internationales Privatrecht*. München 1977, s. 363.

³ Por. E. Frankenstein: *Internationales Privatrecht*. Bd. 3. Berlin 1934, s. 230; K. Neumeyer: *Le nom des personnes en droit administratif*. „Revue de droit international et de législation comparé” 1939, s. 41 i nast. (75, 77 i nast.); G. Böhrer: *Der Name der verheirateten Frau im internationalen Privatrecht*. In: *Festschrift Ferid*. München 1978, s. 103 i nast. (115 i nast.); R. Jochem: *Irrwege im deutschen internationalen Namens- und Legitimationsrecht*. „Neue Juristische Wochenschrift” 1978, s. 1728.

⁴ Tak F. Gamillscheg: *Der Namensserwerb bei der Eheschliessung*. In: *Gedenkschrift Franz Gschnitzer*. Innsbruck 1969, s. 181 i nast. (inaczej już jednak Idem, in: *Staudingers Kommentar zum BGB, EGBGB*. Teil 3. 10/11. Aufl. Berlin 1973, uwaga 210 do art. 14).

⁵ Por. np. W. Wengler: *Der Name der natürlichen Person im internationalen Privatrecht*. „Das Standesamt” 1973, s. 205 i nast., który zasadniczo opowiadał się za rozciągnięciem na omawiane zagadnienie statutu personalnego osoby, dopuszczał jednak od tegoż odstępstwa.

⁶ Por. L. Raape, in: *Staudingers Kommentar zum BGB*. Bd. 6. 2. Teil 9. Aufl. München 1931, s. 430; H. Lewald: *Das deutsche internationale Privatrecht*. Leipzig 1931, s. 119; A. Nussbaum: *Deutsches Internationales Privatrecht*. Tübingen 1932, s. 158; M. Wolff: *Das internationale Privatrecht Deutschlands*. Heidelberg 1954, s. 211; G. Kegel, in: *Soergel, BGB*. Bd. 7. 10. Aufl. Stuttgart 1970, uw. 99 do art. 17; Idem: *Internationales...*, s. 391.

⁷ Tak E. Frankenstein: *Internationales...*, s. 575; F. Gamillscheg, in: *Staudingers...*, uw. 587 do art. 17; W. Wengler: *Der Name...*, s. 210.

⁸ Por. H.G. Ficker: *Der Name der geschiedenen Ehefrau im deutschen Internationalen Privatrecht*. „Rabels Zeitschrift” 1951, s. 32 i nast. (zwl. s. 40 i 43). Autor ten uwa-

ste lub prawo właściwe dla rozvodu⁹, 2) prawo ojczyście, prawo właściwe dla rozvodu lub prawo zwykłego pobytu¹⁰, 3) prawo właściwe do oceny skutków zawarcia małżeństwa lub prawo właściwe dla rozvodu¹¹.

Ta rozbieżność poglądów straciła rację bytu po wprowadzeniu w 1986 r. do przepisów wprowadzających k.c.n. art. 10 o następującym brzmieniu (z uwzględnieniem późniejszych zmian)¹²:

a) nazwisko osoby podlega jej prawu ojcystemu (ust. 1),

b) dopuszcza się wybór nazwiska przez małżonków (przy lub po zawarciu małżeństwa) według prawa ojczyściego jednego z nich lub według prawa niemieckiego, jeżeli jedno z małżonków ma miejsce zwykłego pobytu w Niemczech (ust. 2).

Warto też zwrócić uwagę na nowe przepisy obowiązujące w Niemczech od 1 stycznia 2009 r., przyznające osobie, która nabyła imię i nazwisko na podstawie właściwego prawa obcego, a której imię i nazwisko podlega obecnie prawu niemieckiemu, uprawnienie do ukształtowania imienia i nazwiska, które osoba ta ma nosić, w drodze oświadczenia złożonego wobec urzędu stanu cywilnego. Jeżeli jednak nazwisko jest nazwiskiem małżeńskim, to oświadczenie w czasie trwania małżeństwa mogąłożyć wyłącznie oboje małżonkowie.

W Polsce brak ciągle wyraźnej regulacji właściwości prawa dla nazwiska. W czasie obowiązywania ustawy z 1926 r.¹³ nie było jednak wątpliwości, że nazwisko podlega prawu stanowiącemu statut personalny danej osoby (czyli prawu ojcystemu, a w przypadku apatrydy — prawu państwa jego miejsca zamieszkania)¹⁴. Podobne zapatrywanie dominuje również na tle ustawy¹⁵ z 1965 r.¹⁶

żał również, że prawo ojczyście męża rozstrzyga, czy może on sprzeciwić się dalszemu noszeniu przez byłą żonę jego nazwiska.

⁹ A. Heldrich, in: *Palandt: Bürgerliches Gesetzbuch*. München 1984, uw. 5 do art. 17, s. 2150.

¹⁰ G. Böhmer: *Der Name der verheirateten Frau im internationalen Privatrecht*. In: *Festschrift Ferid*. München 1978, s. 114 i nast.

¹¹ D. Henrich: *Auswirkungen des Eherechtsreformgesetzes auf das internationale Familienrecht*. In: *Festschrift Bosch*. Bielefeld 1976, s. 419.

¹² *Niemieckie prawo prywatne międzynarodowe*. Tłumaczenie polskie P. Tereszkievicz. „Kwartalnik Prawa Prywatnego” [dalej: KPP] 2009, z. 4, s. 1131.

¹³ Prawo prywatne międzynarodowe — ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. Dz.U. nr 101, poz. 581 ze zm.

¹⁴ F. Zoll: *Międzynarodowe i międzydzielnicowe prawo prywatne*. W: *Encyklopedia podręczna prawa prywatnego*: założona przez Henryka Konica. Red. F. Zoll, J. Wasilkowski. Z. 15 (T. 2, z. 5), 1935, s. 902 (pkt 4); Idem: *Międzynarodowe prawo prywatne w zarysie*. Kraków 1947, s. 47.

¹⁵ Prawo prywatne międzynarodowe — ustawa z 12 listopada 1965 r. Dz.U. nr 46, poz. 290 ze zm.

¹⁶ Por. E. Wierzbowski, w: M. Sośniak, B. Walaszek, E. Wierzbowski: *Międzynarodowe prawo rodzinne*. Wrocław—Warszawa—Kraków 1969, s. 88 i nast.; B. Wa-

Poglądy doktryny nie są już tak jednolite w kwestii prawa właściwego do oceny wpływu poszczególnych zdarzeń rodzinnoprawnych na nazwisko osoby, której zdarzenie dotyczy. Według przeważającego — choć nie jedyne — poglądu o wpływie zawarcia małżeństwa na nazwisko decyduje prawo właściwe dla skutków tego zdarzenia. Na tle ustawy z 1965 r. chodzi tu o prawo wskazane przez normy kolizyjne z art. 17 tej ustawy (a więc statut stosunków osobistych małżonków)¹⁷.

Wsparcia temu rozwiązaniu udziela komentowane orzeczenie. Sąd Najwyższy, dostrzegając także inne możliwości, kwestię zmiany nazwiska w związku z zawarciem małżeństwa zaliczył do zakresu zastosowania statutu stosunków osobistych małżonków. Takie rozwiązanie brał również pod uwagę sąd pierwszej instancji.

Za rozwiązaniem przyjętym przez Sąd Najwyższy przemawia jego operatywność w razie różnych obywatelstw nupturientów. Bardziej sporne jest zagadnienie właściwości prawa do oceny wpływu rozwodu na nazwisko małżonków. Jedni zaliczają tę kwestię do zakresu zastosowania statutu rozwodowego¹⁸, inni są za stosowaniem prawa ojczystego każdego z małżonków¹⁹. Tego zagadnienia omawiane orzeczenie nie dotyczy.

laszek, w: B. Walaszek, M. Sośniak: *Zarys prawa międzynarodowego prywatnego*. Warszawa 1973, s. 141; J. Gołaczyński: *Prawo prywatne międzynarodowe*. Warszawa 2008, s. 162 (nb 223); M. Pazdan: *Prawo prywatne międzynarodowe*. Warszawa 2009, s. 107 (nb 165).

¹⁷ W tym kierunku E. Wierzbowski, w: M. Sośniak, B. Walaszek, E. Wierzbowski: *Międzynarodowe...*, s. 89; B. Walaszek, w: B. Walaszek, M. Sośniak: *Zarys...*, s. 141; Idem, w: M. Sośniak, B. Walaszek, E. Wierzbowski: *Międzynarodowe...*, s. 239; J. Gołaczyński: *Prawo...*, s. 162 (nb 223); M. Pazdan: *Prawo...*, s. 107 (nb 165); K. Bagan Kurluta: *Prawo prywatne międzynarodowe*. Warszawa 2006, s. 188.

Odmienne — pod rządą ustawy z 1926 r. — za stosowaniem prawa ojczystego nupturientki opowiedział się J. Litwin: *Prawo o aktach stanu cywilnego*. Warszawa 1961, s. 462—463.

Na rzecz stosowania prawa ojczystego każdego z małżonków — na tle ustawy z 1965 r. — wypowiedział się P. Wypych: *Prawo właściwe dla nabycia i zmiany nazwiska*. W: *Prawo rodzinne w Polsce i w Europie. Zagadnienia wybrane*. Red. P. Kasprzyk. Lublin 2005, s. 566 i nast.

¹⁸ Tak M. Sośniak, w: M. Sośniak, B. Walaszek, E. Wierzbowski: *Międzynarodowe...*, s. 155—156; Idem: *Prawo prywatne międzynarodowe*. Katowice 1991, s. 169—170. W podobnym duchu J. Gołaczyński: *Prawo...*, s. 162 (nb 223); M. Pazdan: *Prawo...*, s. 107 (nb 165) i 254 (nb 441).

¹⁹ Tak zwłaszcza A. Mączyński: *Rozwód w prawie prywatnym międzynarodowym*. Warszawa 1983, s. 113 i nast.; Idem: *Glosa do postanowienia SN z 2 września 1980 r., I CR 273/80*. OSP 1983, z. 9, poz. 192, s. 459.

3. Miejsce zamieszkania jako łącznik normy kolizyjnej

Sąd Najwyższy, podzielając pogląd wyrażony w kasacji, przyjął, że zameldowanie nie może mieć znaczenia rozstrzygającego w trakcie badania przesłanek zastosowania normy kolizyjnej posługującej się łącznikiem miejsca zamieszkania. Nie przesądza więc o miejscu zamieszkania danej osoby z rozpatrywanego punktu widzenia. Z tym poglądem trzeba się zgodzić.

Dokonując wykładni wyrażenia „miejsce zamieszkania” występującego w art. 17 § 3 ustawy z 1965 r., Sąd Najwyższy nie nawiązał wprost — i słusznie — do przepisów naszego kodeksu cywilnego o miejscu zamieszkania.

Najwyraźniej więc podążył szlakiem wytoczonym przez tych przedstawicieli doktryny, którzy uważają, że miejsce zamieszkania jako łącznik jest pojęciem samoistnym (autonomicznym) prawa prywatnego międzynarodowego²⁰. Jego objaśnienia na użytek norm kolizyjnych należy więc dokonywać samodzielnie, uwzględniając funkcję, jaką ono w tych normach pełni. Ten sposób rozumowania zasługuje na pełne poparcie.

4. Transkrypcja aktu stanu cywilnego sporządzonego za granicą

W myśl art. 73 ust. 1 ustawy z 29 września 1986 r. — Prawo o aktach stanu cywilnego²¹ [dalej: p.o.s.c.], „akt stanu cywilnego sporządzony za granicą może być wpisany do polskich ksiąg stanu cywilnego na wniosek osoby zainteresowanej lub z urzędu”. Zabieg ten nazywany jest „transkrypcją” lub „umiejscowieniem” zagranicznego aktu stanu cywilnego.

Sporny jest jego charakter prawny. Niektórzy autorzy przyznają mu charakter rejestracyjny²². Inni uważają, że ma on charakter jedynie

²⁰ Por. A. Mączyński: *Zamieszkanie jako podstawa łącznika normy kolizyjnej*. W: „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”. 510. *Prace prawnicze*. Z. 81. Warszawa—Kraków 1978, s. 53 i nast.; M. Pazdan: *Prawo...*, s. 52.

²¹ Tekst jedn. Dz.U. 2004, nr 161, poz. 1688 ze zm.

²² Por. M. Rafacz-Krzyżanowska: *Kilka uwag o właściwości sądu w sprawach o sprostowanie aktów stanu cywilnego*. „Nowe Prawo” 1957, z. 1, s. 106; K. Gonderek, A. Ustowska: *Prawo o aktach stanu cywilnego z komentarzem*. Warszawa 1991, s. 306;

reprodukcyjny²³. Jego rola ogranicza się więc do przepisania (przetransponowania) obcego aktu stanu cywilnego, uzewnętrznienia go w obowiązującym w Polsce języku urzędowym i z zachowaniem formy wymaganej dla krajowej rejestracji urodzeń, małżeństw i zgonów.

Za tym ostatnim (trafnym) poglądem opowiedział się Sąd Najwyższy w komentowanym orzeczeniu²⁴.

W uzasadnieniu słusznie podkreślono, że przepisy regulujące transkrypcję zagranicznych aktów stanu cywilnego są przepisami prawa publicznego. Poszukując podstawy do ich stosowania, wystarczy powołać się na powszechnie przyjętą zasadę, że organy każdego państwa stosują przede wszystkim własne przepisy prawa publicznego, co nie wyklucza uwzględniania przy ocenie stanów faktycznych powiązanych z obszarami prawnymi różnych państw obcych przepisów prawa publicznego oddziałujących na dany stosunek prywatnoprawny.

Nie ma więc potrzeby odwoływania się do koncepcji przepisów wymuszających swe zastosowanie, czego próbę znajdujemy w uzasadnieniu głosowanego orzeczenia.

Charakter prawny transkrypcji przemawia też za poprawnością głównej tezy wypowiedzianej przez Sąd Najwyższy, że w ramach transkrypcji nie wolno zmieniać brzmienia nazwiska ujawnionego w zagranicznym akcie stanu cywilnego.

W tych rozważaniach pominąć trzeba niezwykle skomplikowaną problematykę dopuszczalności kontroli treści zagranicznego aktu stanu cywilnego i jego merytorycznej oceny²⁵.

5. Nazwisko jako dobro osobiste

Nazwisko pełni różne funkcje przypisywane mu zarówno przez prawo prywatne, jak i prawo publiczne. Prawo prywatne większości państw

M. Wypych: *Charakter prawny transkrypcji aktu stanu cywilnego sporządzonego za granicą*. KPP 2003, z. 1, s. 192 i nast.

²³ Por. J. Litwin: *Prawo...*, s. 22; A. Czajkowska, E. Pachniewska: *Prawo o aktach stanu cywilnego. Komentarz, orzecznictwo, wzory dokumentów i pism*. Warszawa 2004, s. 196/pkt 20; M. Wojewoda: *Transkrypcja aktu stanu cywilnego sporządzonego za granicą*. KPP 2009, z. 4, 1091 i nast.

²⁴ Por. w podobnym duchu *Postanowienie SN z dnia 16.03.2007 r. III CSK 380/06*. LEX nr 457689.

²⁵ Por. pogłębione i niezwykle ciekawe rozważania na ten temat M. Wojewody: *Transkrypcja...*, s. 1111 i nast.

przyznaje mu charakter dobra osobistego, choć są państwa, w których traktowane jest jako zjawisko wyłącznie społeczne.

Przepis art. 23 polskiego k.c. wymienia nazwisko wśród dóbr osobistych. Na ten aspekt sprawy zwrócono uwagę w końcowym fragmencie uzasadnienia. Stwierdzono tam nadto, że nazwisko należy do sfery życia prywatnego i rodzinnego, a także korzysta z ochrony przewidzianej w art. 47 Konstytucji RP oraz w art. 8 ust. 1 Europejskiej konwencji praw człowieka.